
IK, KATHELIJNE

10 december 1572

Ik tril nog. Ik wrijf mijn handen over elkaar. Ze lijken te kleven, alsof er nog bloed aan zit. Zweet prikt in mijn wenkbrauwen. Ik heb het gedaan. Ik heb het écht gedaan. Het is meer dan alleen maar een nachtmerrie, het is ook echt.

Zo ging het in mijn droom:

Mijn zusje keek me recht aan, over de mensenmenigte heen, hoog op haar brandstapel. Ze leek niet bang meer, ze was de angst voorbij. Voelde ze de vlammen aan haar rokken niet? Ze lachte een beetje. Niet doen, dacht ik, niet lachen alsof we samen door de stad slenteren. Niet lachen alsof je me vertelt dat je er straks vandoor gaat met je vriendje. Niet doen.

Maar zeggen kon ik niets. Ik concentreerde me op wat er gedaan moest worden. Het pistool in mijn hand mocht niet trillen. Eén kogel, één kans. Een hart is maar klein, zeker op die afstand. Ik heb leren schieten, ik kon het beter dan zij. Gertruide, mijn zusje... Waarom was ze niet bang?

Opeens stond ze vlak voor me. Haar grote blauwe ogen strak op mijn gezicht gericht. Ik haalde de trekker over. Bloed spoot uit een gaatje in haar voorhoofd over mijn boezelaar. Haar ogen stonden nog open, groot en wijd en blauw en niet boos. Niet eens verbaasd. Mijn zusje wist dat ik het ging doen.

‘Geef toe Kathelijne. Je wilde me altijd al dood hebben.’

Haar stem klinkt griezelig gewoon – maar ze is toch dood?

Het bloed is nog warm als ik het probeer af te vegen. Maar hoe meer ik poets, hoe stroperiger het wordt. En die ogen, die ogen – kan iemand haar ogen sluiten? Ten slotte doe ik het zelf, met kleverige handen van het bloed.

‘Jij je zin,’ zegt iemand.

Zo was het in de droom, de nachtmerrie die nu elke nacht terugkomt. In het echt is alles heel anders gegaan. Gertruide heeft me niet gezien vanaf de brandstapel, ze heeft de kogel niet zien aankomen. En ze was wél bang, alleen niet voor mij. Mij vertrouwde ze, mij had ze haar geheim verteld. Ik was de enige die wist wat ze ging doen, die avond dat ze stiekem het huis uit sloop.

‘Niet tegen moe zeggen.’ Ze had gefluisterd, maar ik kon horen hoe opgewonden ze was.

Ik had haar aangekeken zonder iets terug te zeggen. Gertruide kon ongehinderd vertrekken, haar vriendje achterna. Die praatjesmaker die zo nodig in verzet moest komen. Samen gingen ze de held uithangen – waar niemand om had gevraagd. Onbesuisd, lachend, onkwetsbaar – dachten ze. Stommelingen! Ze zijn ervoor op de brandstapel gekomen.

Iedere ochtend hoop ik even dat het niet waar is, dat het niet echt is gebeurd. Een paar tellen, anderhalve hartenklop. En dan weet ik het weer: Gertruide is dood. En ik heb het gedaan. Ik, haar grote zus, die ze vertrouwde.

Bij al het andere – bij de nachtmerries en het gestamp van soldatenlaarzen en gerinkel van sabels en het angstige geharrewar van vrouwen op straat – bij al het andere komt die twijfel die met rattentanden aan mijn hart vreet: heb ik Gertruide wel geholpen? Of heb ik haar de dood afgenomen die ze had gekozen?

‘Jij bemoeit je met alles,’ zei ze altijd. ‘Mijn dingen zijn mijn dingen, ja?’ En dan kon ze kijken of ik haar ergste vijand was.

Maar ik heb haar nooit dood willen hebben. Dat is een rotstreek van die droom.

Deze ochtend – er zijn vier dagen verstreken sindsdien, een eeuwigheid – zijn de geluiden eigenlijk geruststellend. Van de werf komt het regelmatige geluid van een trekzaag die door planken wordt gehaald. In het pakhuis ploffen stapels hout neer: de knechten lossen een schuit die over de rivier vol ijsschotsen de stad in heeft weten te komen. Het piepen en knarsen van de pomp op het erf. Terwijl ik mijn bovenkleden aantrek kijk ik uit het raam van onze slaapkamer – nee, mijn kamer moet ik zeggen. Het erf ligt nog in de schaduw, maar de werf ligt al in de winterzon. Ik zie hoe onze meid water in een emmer pompt; een van de werklieden roept iets naar haar en ik geloof dat ze een kleur krijgt. Een zwaarbeladen schuit glijdt het Spaarne af. Het water van de rivier knabbelt aan het bevroren laagje in de zijgracht, een

dienstmeisje giet een po leeg op het ijs: geel op wit. De gewone dingen gaan door, ook al is de stad in gevaar.

Moeder is niet bang voor oorlog. Ze zegt: ‘We verdienen er goed aan.’ En dat klopt, want het stadsbestuur heeft een schip besteld. De poorten worden hersteld en versterkt en moeder verkoopt hout bij scheepsladingen tegelijk. Maar de vrouwen vertellen elkaar met hoge fluisterstemmen wat de Spanjaarden doen als ze een stad binnentrekken. Het volgende bloedbad zou hier kunnen zijn. En ze laten het niet bij moorden – de vrouwen hebben meer te vrezen.

Ergens in het noorden liggen de Spaanse soldaten op de loer. Het kan niet lang meer duren, dan sluiten die katholieke woestelingen ons in. Is onze verdediging sterk genoeg? Of schieten de Spanjaarden onze muren zó aan puin? Gerbrant, nog niet zo lang geleden ons kleine broertje, popelt om te gaan vechten. Hij vindt het allemaal even spannend. Maar de vrouwen en meisjes zijn bang. Vermoord worden, zeggen ze, is niet zo erg als verkracht. Beter dood dan onteerd.

De Spanjaarden zijn veel erger dan onze eigen katholieken. Met hun razende jacht op ketters – zo noemen ze ons. Alsof juist niet wij de Bijbel volgen! En dan die onmenselijke straffen... Wie zet er nou een jong meisje op de brandstapel?

‘Het wordt tijd dat Haarlem overgaat,’ zei Gertruide toen we een van die laatste dagen langs de Sint-Bavo liepen. De grootste kerk van Haarlem – en nog steeds in katholieke handen.

‘Op het nieuwe geloof?’

‘Op het wáre geloof!’ Ze spuugde op de keitjes. ‘Waarom

blijft de stad de katholieken steunen? Ze zijn de vijand!’ Ze wees omhoog naar de Sint-Bavo. ‘Wacht maar, stelletje papen! Die kerk wordt nog wel van ons!’

Vroeger waren wij zelf katholiek, net als iedereen. Moeder koos voor het nieuwe geloof toen ze ging trouwen. Soms, nu ik alleen in ons bed lig te woelen, wou ik wel even dat we bij de oude kerk gebleven waren. Dan zou ik nu kunnen biechten, om vergeving vragen. Moord is een doodzonde! Of ik kon zo’n aflaat kopen, een papier waarop staat dat mijn zonde gewist is. Dan had ik een weekje pijn in mijn knieën van het bidden, maar daarna was ik er voorgoed vanaf. Schoon als een pasgeboren kind. Ik zie de pastoor van de Sint-Bavo soms langs dribbelen, schichtig als een rat. Die voelt aan zijn water dat de meeste Haarlemmers genoeg van hem hebben. Maar ik zou hem wel willen vragen hoe dat nou moet met mij. Ik wil niet naar de hel!

Geen kans; moeder zou razend worden. Zij heeft letterlijk een broertje dood aan de papen: haar overleden broer Dirk. Aardige oom was dat, hij bracht altijd kersen voor ons mee – maar hij was ook een verbeterd papenhater.

‘Kenau,’ zei hij eens tegen moeder, ‘vertrouw ze niet, die papen. Weet je wat die Spanjaarden zo wreed maakt? Dat achterlijke geloof van ze. Zij kunnen toch altijd weer biechten? Dus zondigen die lui erop los.’

Hij kreeg gelijk: de Spanjaarden veroordeelden hem, pikten hem alles af en joegen hem ten slotte een kogel in zijn donder. Sindsdien wendt moeder haar hoofd af als ze iemand een kruis ziet slaan. Maar ik geloof toch niet dat elke katholiek een moordenaar is. Je hoeft alleen maar naar dat angstige pastoortje te kijken.

Ik ben ook bang. Maar bang zijn helpt niks, zegt moeder. Ik wou dat ik er met Gertruide over kon praten. Maar die is al veilig in de hemel met haar Pieter. Zelfs na dit leven zal ik haar niet terugzien; dan zit ik in de hel. Door dat schot heb ik Gertruide voor altijd verloren.

Of raakte ik haar al eerder kwijt? Misschien gebeurde dat al toen ik haar liet gaan, die nacht dat ze weg sloop?

‘Kathelijne! Schiet eens op!’

Moeders stem is hard en koud. Logisch: ik heb haar lievelingskind de dood in gejaagd.

‘Ik kom!’

In de keuken giet ik melk bij de geweekte havermout, voor het ontbijt van de knechten. Het werk begint.

Een van de timmerlieden op de werf zet een lied in, het geuzenlied waarmee onze ellende begon. ‘Mijn schild ende betrouwen, zijt Gij, o God, mijn Heer. Op u zo wil ik bouwen, verlaat mij nimmer meer..’

‘Hou je mond!’ gil ik.

Hij kijkt me verbaasd aan.

Het is nog maar een week geleden dat Pieter dat lied voor Gertruide zong, een gloednieuw strijdlid dat hij haar cadeau deed alsof het een broche was, of een ring. Ze hadden zich verstopt achter een stapel hout, maar ik had ze zien wegglippen. Gertruide was aan de beurt om de witte was te roeren. Je krijgt altijd zo’n blaren in je handen van die pollepel, daarom zocht ik haar. Toen ik haar hoorde giechelen

hield ik in en bleef staan luisteren. Zou ik haar storen? Ze leek zo gelukkig.

Gertruide was eigenlijk niet mooier dan ik, maar er was een blik in haar ogen waardoor mensen haar aardig vonden. Vrouwen maakten grapjes met haar en mannen wilden met haar dansen. Bij mij denken mensen vooral aan afwassen en winterwortels schrappen en sneeuwruimen. Mijn handpalmen zijn eeltig, Gertruides handen bleven zacht, want zij drukte zich – en moeder liet het toe.

Toch was ik niet jaloers. Gertruide was te lief. Je kon met haar lachen en ze zag problemen nooit zo somber in als ik. Dat lieve had ze van haar vader, Nanning. Mijn eigen vader was een gemene rotzak met losse handen; ik was blij toen we van hem af waren. En daarna kwam Nanning, die mij net zo behandelde als zijn eigen kinderen. Gertruide, Margriet en Gerbrant hadden het niet beter dan ik. Maar Nanning ging dood.

Haar felheid had Gertruide van onze moeder geërfd: ze wilde nooit zomaar een bruine of grijze rok, nee, het moest per se een rode zijn. Als er feest was (toen we ons daar nog mee bezighielden) ging Gertruide als laatste naar bed, en niet voordat ze met iedereen had gedanst die rechtop kon staan. Ze had de Bavo beklommen, was het Haarlemmermeer overgevaren en had haar vader overgehaald ons te leren schieten. In de kerk zong ze boven iedereen uit. In de donkere dagen na Kerstmis at ze de meeste oliekoeken. En ze dook elk voorjaar op de eerste warme dag al in het Spaarne, gewoon voor haar plezier. (Moeder heeft mij ook leren zwemmen. Gertruide en ik waren de enige meisjes in de stad die het konden. En nu ben ik de enige.)

‘Ik zie je wel!’ Mijn zusje stak haar hoofd om de houtstapel.

‘Wat doe je? Bespied je ons?’

‘Zitten jullie te zoenen dan?’

Gertruide keek ondeugend. Maar ze zei: ‘Je hoort hem toch zingen? Hoe kan hij dan zoenen?’

‘De was wacht op je.’

‘Doe jij hem maar.’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Ik moet beitels slijpen.’

Toen kwam Pieter ook tevoorschijn, met zaagsel in zijn haar en nieuwsgierige ogen.

‘Beitels? Dat is toch geen werk voor een meisje?’

‘Zeg dat maar tegen mijn moeder.’

We hebben maar één broer, Gerbrant. Hij is de jongste, een luie donder en nog verwend ook. Maar dat geeft niet. Ik hou wel van mannenklusjes.

‘Tegen Kenau Simonsdochter Hasselaer Borst?’ Pieter grinnikte. ‘Ik kijk wel link uit! Straks sleept ze me nog voor de schout.’

Weer iemand die moeder belachelijk maakte. Straatjongens hebben een plaagliedje over haar, omdat ze over elk wissewasje naar de rechter stapt. Ik deed met Pieter net zoals met die straatjongens: ik draaide me om en liep weg.

Op het erf liep ik moeder tegen het lijf. Ze had haar mantel om; ging ze uit?

‘Hoor jij niet achter de wasketel? Het goed wordt niet vanzelf schoon, hoor.’ Ze liep verder, naar het trapje in de kade, zonder om te kijken. Ze wist dat ik zou gehoorzamen.

Je lievelingetje zit achter de houtstapel te zoenen.

Ging ik niet zeggen.

Later, toen moeder terugkwam, zat ik toch buiten, met een slijpsteen en beitels en bijlen. Ze stak ineens haar hoofd boven de kade uit; waarschijnlijk was ze weggeweest met het roeibootje. Was ze het nieuwe schip gaan inspecteren, de Magdalena? Moeder had na Nannings dood niet alleen zijn houthandel overgenomen. Ze was ook schepen gaan bouwen en sommige van die schepen voeren voor haar naar de Oostzee en verder. Gertruide was trots op haar. Nou ja, ik ook.

‘Moeder! Wat zeggen ze in de stad? Komen de Spanjaarden eraan?’

‘Ik ben bang van wel. Ze hebben zich in Amsterdam genesteld. Er is nog wel een delegatie van Haarlemmers daar naartoe gegaan. De afgezanten gaan smeken om vrede, maar Ripperda verwacht er niet veel van.’

Ik keek haar verbaasd aan. Sinds wanneer hield moeder zich bezig met politiek?

‘Ripperda?’ vroeg ik.

‘Dat is de man die de prins van Oranje op ons dak heeft gestuurd. Ze noemen hem gouverneur, alsof hij de stad komt besturen.’

‘Kent u hem?’

‘Van horen zeggen. Jouw oom Adri kent hem. Het is een hopman, een luitenant.’

‘Een militair! Dus dan wordt het zeker vechten!’

‘Hoe zouden we dat tegen kunnen houden? Die Spaanse legerleider, Don Fadrique, is de zoon van Alva zelf.’

‘Ik heb van hem gehoord. Was hij het niet die zo tekeer is gegaan in Zutphen?’

‘Ja, die. Een ijskoude kerel, die geen genade kent. En die

moet ons nu hebben, onderhandelingen of geen onderhandelingen.'

'Maar... Wat als Haarlem valt?'

Ze haalde haar schouders op. 'Waar is Gertruide?'

Die ligt tussen de houtkrullen met ene Pieter.

Dat zei ik niet. Ik zei: 'Geen idee.'

Er klonk een kreet. Jacob, de opzichter, stond te wijzen en te lachen. Moeder liep naar de grote loods en keek om de hoek. Zij moest ook lachen. Dus ging ik ook maar kijken. Ik had het kunnen weten: Gertruide was op het nieuwe schip gesprongen, een wapperend schort in haar hand. Werklui waren met de hulp van een paard bezig de mast omhoog te takelen, maar het dier stond nu stil te wachten. Mijn zusje rende over het dek en bond het schort aan het topje van de mast.

'Vooruit!' riep een timmerknecht tegen het paard. De mast kwam weer in beweging, en even later wapperde het rode schort in de top.

'Een bloedvlag,' lachte Jacob. 'Dat zal die Spekken leren dat Haarlem zich niet zomaar overgeeft.'

'Pff,' blies ik. Rood was gewoon Gertruides lievelingskleur.

'Onverstandig,' besliste moeder. 'Haal die lap onmiddellijk weg.' Jacob gaf het bevel, de mast werd weer neergelaten, het schort verwijderd. Gertruide liep pruilend op moeder af.

'Het was toch leuk?'

'Niks leuk. Moeten de Spanjaarden jouw bloedvlag zien? Straks komen alle Spanjolen in het ommeland nog op onze werf af!' Ze schudde Gertruide door elkaar. Maar ze lachte